

УДК 3409

ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІІ ГРОМАДЯНАМИ ОКРЕМИХ ВИДІВ ПРАВА ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Христина Чопко

Львівський національний університет імені Івана Франка,

вул. Університетська, 1, Львів, Україна, 79000,

e-mail: Tina1-83@ukr.net

ORCID.ID: 0000-0002-2619-2085

Присвячено висвітленню однієї із найактуальніших проблем сьогодення, а саме окремим аспектам реалізації громадянами України права природокористування в умовах воєнного стану. З'ясовано, що людина звикла брати від природи усе їй необхідне і як одного з основних джерел для її існування, і для задоволення її рекреаційних та естетичних потреб. Зазначено, що використання природних ресурсів громадянами для задоволення життєво необхідних потреб без закріплення природних ресурсів за громадянами окремими та без отримання на те відповідних документів дозвільного характеру належить до права загального природокористування. Природокористування, яке здійснюється з використанням засобів чи знарядь і пов'язане виключно з отриманням прибутку, що здійснюється із закріпленням його за громадянином конкретним на підставі спеціального дозволу має співзвучну назву, а саме право спеціального природокористування. Водночас, зважаючи на сучасні реалії, а саме на широкомасштабне військове вторгнення країни-агресора росії, що зумовило забруднення навколишнього природного середовища, зникнення багатьох представників дикої флори та фауни і як результат призвело до екологічної катастрофи планетарного масштабу, а реалізація громадянами окремих видів екологічних прав підлягає обмеженню на їх здійснення. Акцентовано на аналізі запроваджених на час дії воєнного стану обмежень щодо здійснення громадянами і загального, і спеціального природокористування. Зокрема, детально проаналізовано регламентований на період дії воєнного стану порядок перебування громадян у лісах, купання у водоймах, добування диких тварин у порядку полювання на них.

Ключові слова: право на природокористування, види права природокористування, загальне природокористування, спеціальне природокористування, обмеження прав природокористування.

DOI: <http://dx.doi.org/10.30970/vla.2024.78.284>

Постановка проблеми. Основним законом нашої держави є Конституція, положення якої мають найвищу юридичну силу, а усі закони та підзаконні акти мають відповідати їм та не суперечити. Одним з екологічних прав, яке проголошується Конституцією України, є право користуватися природними об'єктами. Адже проголосивши у ст. 13, що земля, її надра, атмосферне повітря, водні та інші природні ресурси, які знаходяться в межах території України, природні ресурси континентального шельфу, виключної (морської) економічної зони є об'єктами права власності українського народу, держава закріпила за своїми громадянами право користування цими природними об'єктами. Право користування природними об'єктами гарантується кожному і включає до свого змісту можливість задоволення громадянами своїх життєво необхідних потреб до яких належить

естетичне задоволення, оздоровлення, відпочинок та отримання матеріальної вигоди. Водночас унаслідок воєнних дій на території України, що призвели до забруднення навколишнього природного середовища, зникнення багатьох видів ресурсів природи та неможливість реалізації громадянами права користування ресурсами природи через небезпеку, яка загрожує їх життю та здоров'ю.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед дослідників окремих еколого-правових проблем, пов'язаних із впливом військової агресії росії на стан довкілля та можливість реалізації громадянами своїх екологічних прав, а також право користування ресурсами природи, є У. Антонюк, М. Ващишин, Д. Росохата, А. Буцмак.

Метою статті є з'ясування особливостей реалізації громадянами в умовах воєнного стану права користування ресурсами природи.

Виклад основного матеріалу дослідження. Із здобуттям Україною незалежності набула розвитку концепція раціонального (розумного) користування природними ресурсами, оскільки Конституція України проголошує, що використання природних ресурсів здійснюється відповідно до вимог закону [1]. Відповідно до преамбули Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» невід'ємною умовою сталого економічного та соціального розвитку держави є раціональне використання природних ресурсів [2]. Тобто, окрім гарантування права громадян на природокористування, на законодавчому рівні передбачено, що використання земель, вод, лісів, надр, об'єктів тваринного та рослинного світу повинне здійснюватися раціонально. Зважаючи на вичерпність окремих природних ресурсів при їх використанні чи загалом через окремі способи їх експлуатації, виникає загроза їх зникненню або ж для їх відновлення після використання необхідний тривалий час чи фінансові витрати і фізична сила використання природних ресурсів поділяється на користування природними ресурсами: загальне і спеціальне. Зокрема, громадянам гарантується право загального використання природних ресурсів, яке полягає виключно в задоволенні естетичних, рекреаційних, оздоровчих та інших потреб і таке задоволення відбувається способами, які не завдають шкоди цілісності природного ресурсу чи довкілля загалом та не впливають на них. Таке право виникає у людини з моменту її народження та є її природним правом, що полягає в задоволенні життєво важливих потреб людини.

Згідно з Указом Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» (ст. 3) [3] та Закону України «Про правовий режим воєнного стану» (ч. 1 ст. 8) [4] у зв'язку із введенням в Україні воєнного стану тимчасово, на період дії правового режиму воєнного стану, обмежуються права громадян на загальне природокористування, серед яких право на перебування в лісах. Зокрема, в низці областей України, а саме у Вінницькій, Волинській, Дніпропетровській, Донецькій, Запорізькій, Київській, Кіровоградській, Миколаївській, Одеській, Полтавській, Сумській, Харківській, Черкаській, Чернігівській заборонено перебування в лісах. Заборона діє і на переміщення в лісах на будь-якому виді транспортного засобу. Винятком є перебування в лісі військових формувань, власників лісів та постійних лісокористувачів, представників органів державної влади, а також проїзд по лісу транзитом. Зазначені обмеження не поширюються щодо ведення мисливського господарства та здійснення системи заходів біологічного, технічного характеру на території мисливських угідь. Користувачам мисливських угідь, які знаходяться поблизу кордону, необхідно лише погоджувати здійснювані ними в межах таких мисливських угідь заходи з місцевими військовими адміністраціями, як приклад перебування працівників лісової охорони на території мисливських угідь.

Природокористування, яке здійснюється з метою отримання фінансової вигоди та пов'язане з більшим впливом на природні ресурси та довкілля належить до спеціального використання природних ресурсів. Саме тому законодавець встановлює цілу низку вимог для здійснення цього виду використання природних ресурсів, таким чином забезпечуючи їх розподіл в інтересах теперішніх та майбутніх поколінь. Зокрема, відповідно до Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» в порядку спеціального використання природних ресурсів громадянам, підприємствам, установам і організаціям надаються у володіння, користування або оренду природні ресурси на підставі спеціальних дозволів, зареєстрованих у встановленому порядку та за оплату для здійснення виробничої чи іншої діяльності (ст. 38) [2]. Дотримання цих вимог є необхідною умовою для спеціального природокористування.

До основних ознак, що властиві для спеціального використання природних ресурсів, на думку П. Д. Пилипенка, належить: переважно виробничо-господарська чи інша корислива мета використання; надання конкретно визначеного природного ресурсу в користування чи оренду; наявність спеціального дозволу та реєстрації; використання природних ресурсів лише за цільовим призначенням; оплатний характер користування відповідними ресурсами [5, с. 173].

І загальне, і спеціальне користування ресурсами природи може бути тимчасово обмежене у здійсненні його громадянами через запровадження на території України воєнний стан. Як приклад, на період дії воєнного стану державними адміністраціями самостійно в окремих випадках із залученням органів виконавчої влади запроваджується на усю територію України тимчасова заборона на здійснення полювання і таке добування диких тварин визнається кримінально караним діянням.

Отож через обмеження реалізації громадянами певних видів природокористування значно збільшилася популяція об'єктів дикої фауни, що зумовлено заборонами полювання та відвідування лісів. Оскільки основною причиною численного зникнення багатьох видів диких тварини було браконьєрство. Нині дикі тварини в природі відповідно до циклу свого розвитку постійно поновлюють свою популяцію, харчова база достатня, достатня кількість ресурсів природи, яка дозволяє їм існувати та розмножуватися. Інша проблема зростання популяцій хижих тварин, зокрема лисиць і вовків, які нерідко виходять у населені пункти, що несе загрозу і для свійських тварин, і для життя і здоров'я людини загалом.

Висновки. Використання природного середовища, ресурсів природи та їхніх властивостей може відбуватися і з метою задоволення громадянами своїх життєво необхідних потреб (естетичних, оздоровчих, рекреаційних, матеріальних тощо), і з метою отримання прибутку. Водночас спеціальне природокористування, яке здійснюється для задоволення економічних потреб суспільства загалом, а також окремих юридичних осіб і громадян, пов'язане з більшим впливом на довкілля. Саме тому законодавець встановлює низку вимог для здійснення цього виду використання природних ресурсів, таким чином забезпечуючи їх розподіл в інтересах теперішніх та майбутніх поколінь. На період запровадження на території України воєнного стану здійснення громадянами таких видів права природокористування, як перебування в лісах, купання у водоймах та добування диких тварин у порядку здійснення полювання тимчасово обмежене, зважаючи на небезпеку, на яку наражають себе громадяни під час їх реалізації.

Список використаних джерел

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. *Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

2. Про охорону навколишнього природного середовища : Закон України від 25 червня 1991 р. *Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 41. Ст. 540.
3. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України 24.02.2022. *Голос України* від 24.02.2022 № 37.
4. Про правовий режим воєнного стану : Закон України редакція від 19.10.2023, підстава 3378-IX. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2015. № 2. Ст. 250.
5. Пилипенко П. Д., Федорович В. І., Ващишин М. Я. та ін. *Право довкілля (екологічне право) : навч. посібник / за ред. П. Д. Пилипенка*. Київ : Ін Юре, 2010. 400 с.

References

1. Konstyutsiia Ukrainy vid 28 chervnia 1996 r. № 254k/96-VR. *Verkhovna Rada Ukrainy. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, 1996, № 30, St. 141.
2. Pro okhoronu navkolysn'oho pryrodnoho seredovyscha : Zakon Ukrainy vid 25 chervnia 1991 r. *Verkhovna Rada Ukrainy. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, 1991, № 41, St. 540.
3. Pro vvedennia voiennoho stanu v Ukraini : Ukaz Prezydenta Ukrainy 24.02.2022. *Holos Ukrainy vid 24.02.2022. № 37*.
4. Pro pravovyj rezhym voiennoho stanu : Zakon Ukrainy redaktsiia vid 19.10.2023, pidstava 3378-IX. *Vidomosti Verkhovnoi Rady (VVR)*, 2015, № 2, St. 250.
5. Pylypenko, P. D., Fedorovych, V. I., Vaschyshyn, M. Ya. ta in. (2010). *Pravo dovkillia (ekolohichne pravo) : navch. posibnyk / za red. P. D. Pylypenka*. Kyiv : In Yure.

PECULIARITIES OF REALIZATION OF CERTAIN TYPES OF THE RIGHT OF NATURE MANAGEMENT BY CITIZENS UNDER MARTIAL LAW

Chrystyna Chopko

*Ivan Franko National University of Lviv,
1, Universytetska Str., Lviv, Ukraine, 79000,
e-mail: tina1-83@ukr.net
ORCID.ID: 0000-0002-2619-2085*

The article is devoted to the coverage of one of the most urgent problems for Ukraine in the field of environmental protection today, namely to the research of certain aspects of the realization by Ukrainian citizens of their right to use the resources of nature under the conditions of martial law, introduced in Ukraine. It is found that a person is accustomed to take from nature everything he/she needs as from one of the main sources for his/her existence, and for satisfaction of his/her recreational, cultural, recreational, educational or aesthetic needs. The use of natural resources by citizens to meet their vital needs as a source of existence or for health improvement without assigning natural resources to individual citizens and without obtaining appropriate permits for that, belongs to the right of general use of natural resources. Nature management, which is carried out with the use of additional means or tools, is associated with a greater load on the natural resource and such use is aimed solely at gaining profit, which is carried out with its assignment to individual citizens or legal entities on the basis of a special permission, has a name, consonant with such use, namely the right of special use of natural resources. At the same time, given the current realities, namely the large-scale military invasion of the aggressor country – russia, which caused pollution of reservoir and atmospheric air, forest fires, flooding of territories and destruction of objects, which belong to the nature reserve fund, the disappearance of many representatives of wild flora and fauna, and as a result, led to an environmental catastrophe of a planetary scale, the

consequences of which go beyond Ukraine, and will be especially noticeable in a few decades. Under the conditions of the introduced martial law, the realization of certain types of environmental rights by citizens in Ukraine is subject to restrictions. The author pays special attention to the analysis of the restrictions introduced on the implementation of general and special use of natural resources by citizens for the duration of martial law on the territory of Ukraine. In particular, the order of citizens' stay in forests, bathing in reservoirs, extraction of wild animals on the territory of hunting grounds in the order of hunting is analyzed in detail, as regulated for the period of martial law in Ukraine.

Keywords: right of nature management, types of right of nature management, general nature management, special nature management, restrictions of right of nature management.

*Стаття: надійшла до редакції 25.04.2024
прийнята до друку 30.04.2024*